

Lekce 25

Gramatická látka

Konjugace: Slovesa *εἰδέναι, δεδιέναι, τεθνάναι*

Odkaz na gramatiku

§§ 328-329

1. Πάντες ἄνθρωποι τοῦ εἰδέναι ὀρέγονται¹ φύσει. (Arist. Metaph. 980 a)

2. Menón v rozhovoru se Sókratem uvedl různé definice pojmu ἀρετή, které se ukázaly jako neuspokojivé. Rozmluva se Sókratem ho tak uvedla do rozpaků a nejistoty. Srovnává Sókrata s rejnokem, který svým výbojem omámí každého, kdo se ho dotkne.

Σωκράτης: Οὐκ εὐπορῶν αὐτὸς τοὺς ἄλλους ποιῶ ἀπορεῖν, ἀλλὰ παντὸς μᾶλλον² αὐτὸς ἀπορῶν οὕτως καὶ τοὺς ἄλλους ποιῶ ἀπορεῖν. καὶ νῦν περὶ ἀρετῆς, ὃ ἔστιν, ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδα, σὺ μέντοι ἴσως πρότερον μὲν ἤδησθα (ἤδεις), πρὶν ἐμοῦ ἄψασθαι, νῦν μέντοι ὁμοῖος εἶ οὐκ εἰδότι. ὅμως δὲ ἐθέλω μετὰ σοῦ σκέψασθαι καὶ συζητῆσαι³, ὃ τι ποτέ ἔστιν.

Μένων: Καὶ τίνα τρόπον ζητήσεις, ὦ Σώκρατες, τοῦτο, ὃ μὴ οἶσθα τὸ παράπαν, ὃ τι ἐστίν; ἢ εἰ καὶ ὅτι μάλιστα ἐντύχοις αὐτῷ, πῶς εἴση, ὅτι τοῦτό ἐστιν, ὃ σὺ οὐκ ἤδησθα;

Σωκράτης: Ἄτε ἡ ψυχὴ ἀθάνατός τε οὔσα καὶ πολλάκις γεγонуῖα καὶ ἑωρακυῖα καὶ τὰ ἐνθάδε⁴ καὶ τὰ ἐν Ἄιδου⁵ καὶ πάντα χρήματα, οὐκ ἔστιν, ὃ τι οὐ μεμάθηκεν. ὥστε οὐδὲν θαυμαστὸν καὶ περὶ ἀρετῆς καὶ περὶ ἄλλων οἷόν τ' εἶναι αὐτὴν ἀναμνησθῆναι, ἃ γε καὶ πρότερον ἠπίστατο⁶. τὸ γὰρ ζητεῖν ἄρα καὶ τὸ μανθάνειν ἀνάμνησις ὅλον ἐστίν. (Plat. Men. 80 c/d et 81 c/d)

3. Sókratés o sobě:

Ἐγὼ οὔτε μέγα οὔτε σμικρὸν⁷ σύνοιδα ἐμαυτῷ σοφὸς ὢν. (Plat. Apol. 21 b)

4. Οἱ γὰρ κακοὶ γνῶμαισι⁸ τάγαθὸν χεροῖν⁹ ἔχοντες οὐκ ἴσασι, πρὶν τις ἐκβάλλῃ¹⁰. (Soph. Ai. 964 s.)

5. Τὸ ζῆν γὰρ ἴσμεν, τοῦ θανεῖν δ' ἀπειρία¹¹ πᾶς τις φοβεῖται φῶς λιπεῖν τόδ' ἡλίου. (Eur. Frgm. 816, 10 f, TGF)

¹ ὀρέγομαι (gen.) `toužit (po něčem)'

² παντὸς μᾶλλον `ještě spíše, zcela určitě'

³ συζητέω < συζητέω `spolu se tázat, spolu hledat'

⁴ τὰ ἐνθάδε `na tomto světě (nahore)'

⁵ ἐν Ἄιδου (sc. οἴκῳ)

⁶ ἠπίστατο impf. od ἐπίσταμαι `vědět'

⁷ σμικρὸν = μικρόν

⁸ γνῶμαισι = γνώμαις, připojte k οἱ κακοὶ

⁹ χεροῖν dat. du. od χεῖρ

¹⁰ ἐκβάλλω `ztratit, přijít o (něco)'

¹¹ ἀπειρία srovnajte ἐμπειρία

6. Εὖ ἴσθ', ὅταν τις εὐσεβῶν¹² θύῃ θεοῖς,
καὶ μικρὰ θύῃ, τυγχάνει σωτηρίας. (Eur. Frgm. 946, TGF)

7. Aristotelés o smyslu etického bádání:

Οὐχ ἴν' εἰδῶμεν, τί ἐστὶν ἡ ἀρετὴ, σκεπτόμεθα, ἀλλ' ἴν' ἀγαθοὶ γενώμεθα, ἐπεὶ οὐδὲν ἄν ἦν ὄφελος αὐτῆς. (Arist. Eth. Nic. 2, 2, 1103 b, 27 ff)

8. Ἔρδοι¹³ τις, ἦν ἕκαστος εἰδείῃ τέχνην. (Aristoph. Vesp. 1431)

9. Κατὰ τὸν Σωκράτη τὸ θάνατον δεδιέναι οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ δοκεῖν σοφὸν εἶναι μὴ ὄντα. δοκεῖν γὰρ¹⁴ εἰδέναί ἐστιν, ἃ οὐκ οἶδεν¹⁵. οἶδε μὲν γὰρ οὐδεὶς τὸν θάνατον, οὐδ' εἰ τυγχάνει τῷ ἀνθρώπῳ πάντων μέγιστον ὄν τῶν ἀγαθῶν¹⁶, δεδίασι δὲ ὡς εὖ εἰδότες, ὅτι μέγιστον τῶν κακῶν ἐστὶν. (Plat. Apol. 29 a)

10. Τινὸς τεθνάναι ἀγγείλαντος Ἄλεξανδρον ὁ Φωκίων ἐπηρμένον¹⁷ ὀρῶν πρὸς τὸ νεωτερίζειν¹⁸ τὸν δῆμον ἐπειρᾶτο κατέχειν. ἀναπηδῶντων¹⁹ δὲ πολλῶν ἐπὶ τὸ βῆμα²⁰ καὶ βοῶντων τεθνάναι τὸν Ἄλεξανδρον «Οὐκοῦν», εἶπεν, «εἰ σήμερον τέθνηκε, καὶ αὔριον ἔσται καὶ εἰς τρίτην²¹ τεθνηκώς (τεθνεώς), ὥστε ἡμᾶς ἐν ἡσυχίᾳ βουλευσασθαι, μᾶλλον δὲ μετὰ ἀσφαλείας.» (Plut. Phoc. 22, 3 s.)

11. O soudci duší (podle platónského mýtu o soudu duší po smrti):

Καὶ τὸν κριτὴν δεῖ γυμνὸν εἶναι, τεθνεῶτα, αὐτῇ τῇ ψυχῇ αὐτὴν τὴν ψυχὴν θεωροῦντα ἐξαίφνης ἀποθανόντος ἐκάστου, ἔρημον πάντων τῶν συγγενῶν καὶ καταλιπόντα ἐπὶ τῆς γῆς πάντα κόσμον, ἵνα δικαία ἡ κρίσις ᾗ. (Plat. Gorg. 523 e)

Slovní zásoba

1. —, εἶσομαι, —, οἶδα, —, —, inf. εἰδέναί	vědět	novisse
2. ἀπορῶ, -εῖν, -ήσω, ἠπόρησα, —, —, —	být v nedostatku; být bezradný	in penuria esse, dubitare

¹² εὐσεβῶ, -εῖν srov. εὐσεβής

¹³ ἔρδω `dělát, vykonávat`

¹⁴ δοκεῖν γὰρ ...: Podmětem je zde τὸ θάνατον δεδιέναι

¹⁵ οἶδεν podmět τις

¹⁶ πάντων τῶν ἀγαθῶν gen. od πάντα τὰ ἀγαθὰ

¹⁷ ἐπαίρομαι `nechat se strhnout`

¹⁸ νεωτερίζω `pomýšlet na převrat (puč)`

¹⁹ ἀναπηδῶ, -ᾶν `vyskočit, vystoupit nahoru`

²⁰ τὸ βῆμα `schodiště, řečnický stupeň`

²¹ εἰς τρίτην doplňte: ἡμέραν `třetího dne`

ἀποροῦμαι, -εἶσθαι, -ήσομαι, ἠπόρημαι, ἠπορή- θην	pas.: významově syn. s ἀπορῶ	
εὐπορῶ, -εἶν, -ήσω, ἠπόρησα, —, —, —	mít dostatek; vědět si rady	abudare, in facultate esse
πρίν (s inf.)	dříve než	priusquam
σκοπῶ, -εἶν, σκέψομαι, ἐσκεψάμην, ἔσκεμμαι, ἐσκήφθην	zjistovat, uvažovat	explorare, speculari
τίνα τρόπον;	jakým způsobem? jak?	quomodo?
τὸ παραπάν	vůbec	omnino
ἄτε	(uvádí důvodovou particip. vazbu): vzhledem k tomu, že	utpote qui
ἀθάνατος, -ον	nesmrtelný	immortalis
ἡ ἀνάμνησις, -εως	vzpomínání	reminiscentia
ὅλον	zcela, úplně	omnino
3. —, συνείσομαι (συνειδήσω), —, σύνοιδα, —, — (ἐμαυτῶ)	být si vědom	conscius esse
5. τὸ φῶς, φωτός	světlo	lux
7. τὸ ὄφελος (jen nom. a ak. sg.)	užitek	utilitas
9. δείδω, δέισομαι, ἔδαισα, δέδοικα (δέδια), —, —	bát se	metuere
10. ἀγγέλλω, ἀγγελῶ, ἠγγεῖλα, ἠγγεῖλα, ἠγγεῖλαι, ἠγγέλθην	oznamovat	nuntiare
κατέχω, -σχήσω, -έσχον, -έσχηκα, -έσχημαι, -εσχέθην	zdržovat, zastavovat	continere, retinere
σήμερον	dnes	hodie
αὔριον	zítra	cras
χθές	včera	heri
ἡ ἀσφάλεια, -είας	bezpečí	securitas
11. ὁ κριτής, -οῦ	soudce	iudex
γυμνός, -ή, -όν	nahý	nudus
θεωρῶ, -εἶν, -ήσω, -ησα, -ηκα, -ημαι, -ήθην	pozorovat	spectare, contem- plari
συγγενής, -ές	příbuzný	congenitus
ἡ κρίσις, -εως	rozhodnutí, rozsudek	iudicium
καταλείπω, -λείψω, -έλιπον, -έλειπα, -μαι, -ελείφθην	zanechávat	relinquere

Doplnění gramatiky

Kořenové perfektum

Malá skupina sloves vytváří pf. akt. (a plpf. akt.) bez časového příznaku (přesnější termín než pf. kořenové je tedy **perfektum prostokmenné**), tedy vlastně podobně, jako je tvořeno pf. medpas. Pokud jde o tematický vokál -α/ε-, je situace chaotická: u části těchto tvarů je zařazen (ἐ-δέ-δι-ε-σαν `báli se'), jindy nikoli (ἐ-δέ-δι-σαν `báli se'), a u některých

je vokál již součástí kořene (např. βε-βά-ναι `stát' vedle δε-δι-έ-ναι `bát se'). Tvar má tedy v pf. 3-4 skladebné složky (reduplikace, kmen pf. akt., přípona, před ní někdy tematický vokál). Např.:

δε - δι - α - σι `bojí se'

βε - βα - μεν `stojíme'

Jde o izolované tvary (nikoli celá paradigmata), které se objevují v attických textech pouze u 3 sloves, většinou jako stylistický archaismus vedle pravidelných tvarů s časovým příznakem -κ-.

U takto tvořených perfekt se pak objevují některé morfologické výjimky, především ptc. pf. akt. zakončené ve fem. na -ῶσα (místo na -ῶα) a tvar ipt. pf. akt. se stejnými příponami jako u aor. pas.: -θι, -τω, -τε, -ντων. V gramatice je přehled těchto tvarů podán pouze výběrově v § 328. Úplný seznam je tento:

1. ἀποθνήσκω `umírat', pf. `být mrtev': kmen pf. akt. τε-θνη-κ-; ojedinele i τε-θνα-:
 - ind. pf. v pl. (τέθναμεν, -ατε, -ᾶσι), plpf. 3. pl. (ἔτέθνασαν);
 - ipt. pf. v sg. (τέθναθι,²² -άτω);
 - opt. pf. celý (τεθναίην atd.);
 - inf. (τεθνάναι);
 - ptc. (τεθνεώς, -εῶσα, -εός).
2. βαίνω `udělat krok, kráčet', pf. `stát': kmen pf. akt. βε-βη-κ-; ojedinele i βε-βα-:
 - ind. pf. v 1. a 3. pl. (βέβαμεν, βεβᾶσι), plpf. 3. pl. (ἔβέβασαν);
 - inf. pf. (βεβάναι);
 - ptc. pf. m. a f. (βεβώς, βεβῶσα).
3. δέδοικα `bát se' (préz. tvary od slovesa δείδω): pf. kmen δε-δοι-κ-; ojedinele i δε-δι-:
 - ind. pf. (δέδια, δέδιας δέδιε, δέδιμεν, δέδιτε, δεδίᾶσι);
 - ind. plpf. (ἔδεδίειν, -εις, -ει, -εμεν, -ετε, -εσαν/-σαν);
 - konj. pf. (δεδίω atd.);
 - opt. pf. (δεδιείην atd.);
 - inf. pf. (δεδιέναι);
 - ptc. pf. (δεδιώς, -ῶα, -ός).

Čtvrtým případem tohoto pf. je οἶδα `vědět', které má zvláštní postavení: jednak u něj nedochází k reduplikaci, jednak užívá v celém paradigmatu pouze tvarů kořenového pf. (střídá se kořen οιδ- a ιδ-). Přehled tvarů tohoto slovesa je podán v § 329.

²² Výjimečně nedochází k disimilaci aspirát.

Cvičení

1. Vyhledejte v textech 9-11 veškeré tvary náležející ke slovesům δεδιέναι a τεθνάναι a uveďte možné dubletní tvary.

2. Vyložte etymologii slov:

• fyzik • demoskopie • energie • kritika • krize • skepse

3. Doplňte věty z první části cvičení tak, že z větných úseků v části druhé vyberete ten, který odpovídá kontextu, a věty přeložte:

• οἶδα θνητὸς ... • οὐκ ἴστε ... • ἴσμεν ὑμᾶς ἀγαθοῦς ... • οὐκ ἤδεσαν οἱ Ἕλληνας ...
• οἶδα, ὅτι ... • χάριν (dík) ὑμῖν ...

• Κῦρον τεθνεῶτα • ὦν • εἴσεται ὁ διδάσκαλος • ὅ τι ποιεῖτε • οὐκ οἶδα • ἄνδρας ὄντας

4.

a) Přeložte odpovídajícím způsobem účinkové věty:

• τοσαύτην κραυγὴν (pokřik) ἐποίουν, ὥστε πάντας ἀκούειν. ἔχει πολλὰς ναῦς ὁ βασιλεὺς, ὥστε ἐλεῖν τὸ τῶν φυγόντων πλοῖον. Ἐφιάλτης ἠγήσατο τοῖς Πέρσiais, ὥστε ἀπὸ νότου (τὸ νότον `záda, hřbet') γίγνεσθαι τοῖς περὶ Λεωνίδαν.

b) Přeložte odpovídajícím způsobem participiální konstrukce slovesa τυγχάνω:

ἔτυχον παρών, ὅτε οἱ ἄνδρες ἦλθον. ἔτυχε ἀκούσασα ἡ γυνή, ὅτι ὁ παῖς νοσεῖ. Ἄριστιππος ξένος ὦν ἐτύγγανε Κύρῳ.

5. Přeložte:

• εἶπον, ὅτι οὐκ ὀρθῶς αἱ σπονδαὶ γένοιτο. • ἐπορευόμεν, ἵνα ὠφελοῖην αὐτόν. • ὁ ἰατρὸς ἐπύθετο, πῶς ὁ νοσῶν ἔχει. • ἐποίουν οὐδέν, ὅ τι μὴ τοῖς φίλοις δοκοῖη (δοκεῖ μοι `zdá se mi to dobré'). • ὁπότε ὁ πατήρ τὸν παῖδα ἐρωτήσαι, οὐκ ἀπεκρίνετο. • ἀσθενὴς ἦν ἡ βασιλέως ἀρχή, εἴ τις διὰ ταχέων τὸν πόλεμον ποιοῖτο.

6. Opakujte:

• ἡ θεά • θεάομαι • τὸ θεάτρον • θεωρέω • ἡ θεωρία